

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

pathie. Met dit laatste bedoelde hij het zich verplaatsen in de innerlijke wereld van de patiënt. Het projectieve aspect kan echter ook het expliciet uiten van empathie omvatten en blijkt een essentieel werkinstrument te zijn voor cliëntgerichte en experiëntiële therapeuten. Dit kwam Greet Van Aerschot toelichten. Zij legde uit hoe de therapeut gebruik maakt van zijn eigen innerlijke betekeniswereld om deze te toetsen aan de beleving van de cliënt en hierin aldus kleine verschuivingen teweeg te brengen. De spreekster maakte duidelijk hoe het gehele empathische klimaat contactbevorderend en zelfversterkend werkt. De cliënt ervaart dat hij psychisch bestaansrecht heeft. De concrete empathische antwoorden leren de cliënt zijn aandacht te richten naar zijn beleving en reguleren de intensiteit van de beleving (hetzij verdiepend, hetzij afstandscreërend bij te overspoelende belevingen). Uiteindelijk is zelfexploratie het hoofddoel, waarbij de cliënt contact krijgt met impliciete betekenissen die tevoren onbewust of voorbewust waren. Deze expliciete empathie-interventies worden vaak als niet-analytisch beschouwd, maar gelijken anderzijds soms toch ook op wat 'mentalities' genoemd wordt. Terecht werd in de aansluitende discussie ook de vraag gesteld hoever men als therapeut wel kan meegaan in het exploreren van agressieve fantasieën zonder een pervertering van de therapie teweeg te brengen.

Het was een geslaagde studiedag die we in onze innerlijke ruimte lieten resoneren en waarvan de verteerde indrukken zeker bruikbaar zijn in ons klinisch werk.

Literatuur

MEISSNER, W. W. (1980). A note on projective identification. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 28, 43-67.

Herinneren, herhalen, doorwerken... in Berlijn

Verslag van

Remembering, repeating and working through in psychoanalysis and culture today [Berlijn, 25-28 juli 2007]

MARC HEBBRECHT

Dit jaar overtrof de belangstelling voor het, vijfenveertigste, IPA-congres alle verwachtingen. Nog voor de officiële inschrijvingsdatum bleek het congres volgeboekt en dienden de organisatoren een wachtlijst aan te leggen. Wie al ingeschreven had, kreeg bericht dat het volledige inschrijvingsgeld terugbetaald zou worden indien hij zijn plaats wilde afstaan aan een collega. Dit is hoogst ongebruikelijk bij internationale congressen.

Het nadeel van zo'n groots opgezet internationaal congres is de overprikkeling die ervan uitgaat: met zo'n aanbod (228 activiteiten) en de constante bekoring door interessante mensen en opwindende ontmoetingen, is het moeilijk kiezen. Ongelooflijk wat er in drie dagen georganiseerd werd: plenaire sessies, filmpresentaties, bespreking van kunstwerken uit Berlijnse musea, discussiegroepen na de plenaire lezingen in vier talen (Engels, Frans, Spaans en Duits), werkgroepen voorafgaand aan het congres, *business meetings*, ontmoetingen met belangrijke psychoanalytici (Eglé Laufer, Michel de M'Uzan, Herman Beland, Nancy Chodorow). Clinici hadden ruime gelegenheid om eigen klinisch materiaal in te brengen in de verschillende *working parties*. Kandidaten in opleiding presenteerden hun analyses in kleine groepen met telkens andere, internationaal gerenommeerde supervisors. En hoe te weerstaan aan Berlijn, dat zulke krachtige emoties wekt? Voor psychoanalytici is Berlijn een interessante stad, met de herinnering aan

beroemde pioniers, zoals Abraham, Klein, Eitingon en Simmel, en de oprichting van het eerste psychoanalytische instituut. Sommige ervaringen zullen me levenslang bijblijven: ons bezoek aan de stille ruimte aan de Brandenburger Tor, de indrukwekkende architecturale creaties op de plaatsen waar de Muur werd afgebroken, de ontredde en de vertwijfelde die in het Joods Museum worden opgeroepen, de littekens van de naziterreur, de expositie over pijn in de Hamburger Bahnhof. De panel-discussies rond het thema 'being in Berlin' bleken een goede remedie om deze intense emoties te verwerken.

Over de verdere inhoud van dit congres kan ik slechts een summier indruk weergeven van een heel persoonlijke ervaring. Een collega zou wellicht een volledig ander verhaal brengen.

Het thema van het congres sluit aan bij het bekende artikel van Freud uit 1914 waarin de begrippen 'herhalingsdwang', 'doorwerken' en 'overdrachtsneurose' verschijnen. Wat vroeger in Duitsland niet mogelijk was, namelijk het vergeten en verdrongen naziverleden te herinneren, dreigde als daad gereproduceerd te worden zonder te weten. Dit is nu toch wel veranderd. De Duitsers doen hun best om het verdrongen verleden te herinneren en te bespreken. Bohleber onderzocht in de eerste plenaire lezing de freudiaanse theorieën over het geheugen en de therapeutische implicaties ervan. Volgens hem stellen de huidige trends van het narrativisme en het constructivisme de therapeutische waarde van herinneren en reconstructie ter discussie. De huidige psychoanalyse is te zeer gefocust op de analyse van het overdrachts- tegenoverdrachtsgebeuren in het hier en nu en veronachtzaamt het verleden. Ten onrechte wordt het herinneren van ervaringen uit de persoonlijke levensgeschiedenis gemarginaliseerd. Bohleber bracht de psychoanalytische geheugentheorieën in verband met actuele bevindingen uit de cognitieve neurowetenschappen. De topologische modellen waarin we

veronderstellen dat herinneringen op een bepaalde plaats worden opgeslagen, kunnen beter vervangen worden door dynamische modellen: herinneringen zijn constructies met openingen (ten gevolge van het vergeten) die opgevuld worden met een verhaal waarin een betekenis vervat zit die overeenkomt met de actuele situatie van het ego. Bohleber onderzocht het verschil tussen traumatische herinneringen en gewone herinneringen. Traumatische herinneringen ontplooiën — in zijn opvatting — een eigen dynamiek: een regressie naar almachtsdenken als defensie tegen een ondraaglijke hulpeloosheid, het ontstaan van de herinneringen, het stilzetten van de interne klok en het optreden van een zelf-objectfusie. Traumatische herinneringen worden vaak geactiveerd via overdrachtelijke enactments. Door het trauma te (h)erkennen ('historicization') wordt een afgekapseld, traumatisch deel van de psyche weer permeabel en kan het in een associatief netwerk geplaatst worden. Dit gebeurt niet wanneer louter gefocust wordt op het hier-en-nu van de analytische situatie. In dit laatste geval wordt de patiënt opnieuw getraumatiseerd omdat onvoldoende onderscheid tussen fantasie en realiteit wordt gemaakt. Bohleber schetste hoe op het maatschappelijke macroniveau het stilzwijgen en de ontkenning in verband met de Holocaust door de Duitsers zijn opgeheven. Het maatschappelijk debat stopt echter aan de voordeur van elk huis. Binnen Duitse gezinnen leeft nog steeds een taboe om de concrete gevolgen van het nazisme onder ogen te zien. Er is een transgenerationale dynamiek werkzaam die vooral in psychoanalytische behandelingen zichtbaar wordt (de splitsing van het vaderimago) en niet altijd besproken kon worden omdat de oorlogsherinneringen van de analyticus een neutrale exploratie in de weg stonden.

Bijzonder interessant was de lezing van Lear: hoe doorwerkt een cultuur een destructieve verandering ook al is er geen sprake van traumatiserende vervolging noch

van genocide? Lear illustreerde zijn bevindingen met wat de Crow-indianen in het Noord-Westen van de Verenigde Staten is overkomen op het einde van de negentiende eeuw. Het collectief gebruik van droomvisioenen en droominterpretatie betekende de redding voor deze bevolkingsgroep. Op die manier werden schaamte en vernedering getransformeerd en kon een nieuw Ik-ideaal opgebouwd worden. Het gevolg is dat de Crow zich in de nieuwe maatschappij behoorlijk hebben geïntegreerd en tot leidinggevende posities zijn opgeklommen terwijl ze hun traditionele waarden behielden.

Volgens Roussillon is er weinig over 'doorwerken' geschreven. Het benoemen van de weerstand zal niet onmiddellijk het ophouden van de weerstand tot gevolg hebben. De patiënt moet tijd krijgen om zich in de hem nu bekende weerstand te verdiepen, deze door te werken en te overwinnen. Volgens Roussillon heeft vooral Winnicott nieuwe visies bijgebracht over het doorwerken dankzij diens theorie over het spel en zijn artikel *The use of an object*.

Aangrijpend waren de lezingen over 'Holocaustfilms' waarin filmclips uit Spielbergs *Schindlers list* (1994), Cavani's *The night porter* (1974) en Resnais *Nuit et brouillard* (1955) werden getoond. Er werd onder an-

dere geïllustreerd hoe de sadomasochistische perversie een overlevingspoging is om aan de (psychische) dood te ontkomen.

De subtiele onderscheiden die Marucco maakte in verband met de herhaling, hebben me zeer geboeid. De geïnteresseerde lezer wil ik verwijzen naar diens artikel in het aprilnummer van het *International Journal of Psychoanalysis*, 2007.

Ten slotte ben ik meer en meer overtuigd van de relativiteit van de indicatiestelling voor psychoanalyse (dankzij de 'working party of initiating psychoanalysis'). We hoeven niet te veel waarde te hechten aan de klassieke criteria vooraleer iemand in psychoanalyse te nemen. De overweging om iemand een kans te geven, het erop te wagen ook al betreft het een moeilijke problematiek, dus te kiezen voor iemand en hem of haar aan te nemen, is van meer waarde dan het obsessief afwegen van diagnostische criteria. Anderzijds kan de analyse van een zogenaamde neurotische problematiek soms onverwacht problemen opleveren. Het is heel riskant voorspellingen te doen. Het geheel was als een klassieke Berlijnse maaltijd: voedzaam maar krachtig; er is tijd nodig voor het verteren. Het volgende IPA-congres zal plaatsvinden in Chicago in 2010.